

О ЈЕДНОМ ПОКУШАЈУ ОРГАНИЗОВАНОГ РАДА НА ВАСПИТАЊУ НАЈМЛАЂИХ У БЕОГРАДУ

Постепено све више се развијајући, у последњим деценијама прошлог века Београд се налазио у положају града где се решавају разна питања сложене урбане средине. У тим питањима, поред многих других, васпитање и образовање младежи заузело је своје место и улогу. Није више било довољно одређеном школском политиком регулисати само правац основног, средњег или вишег образовања. Требало је обухватити и најмлађе Београђане, децу предшколског узраста у установе, како би се плански припремали за даље васпитање и образовање.

Прво познато настојање да се у Београду покрене рад на васпитању деце предшколског узраста потекло је од приватног лица, на основу „Програма за новозаведену школу малолетне дечице од две пуне до седам година у Београду“¹. Тај подухват био је кратковечан и није дао резултате; завршио се неуспехом, мада не без извесне вредности.²

Главни град земље, међутим, слично урбаним срединама развијених европских земаља, и под њиховим јаким утицајем, био је упућен да на новој, поузданијој основи смишљено приступи решавању јавног васпитања најмање деце, тим пре што су грађани тај проблем стављали на дневни ред. Не мало родитеља осећало је потребу да се деци пре поласка у школу пружи потпуније васпитање поред оног домаћег, како би се касније, са формираним културним и друштвеним навикама, могла лакше да укључе у основно образовање.

Природно, усмеравање развоја јавног васпитања и образовања на свим степенима зависило је најпре од централне просветне управе у држави, али потребе Београда као главног града земље несумњиво су највише условиле да се предузму аде-

кватне мере, односно уложе напори који би ишли у прилог да се почне са стварањем мреже предшколских установа.

I

Либерално и напредно оријентисан министар просвете Милан Кујунџић, пређашњи професор филозофије на Великој школи, поднео је Министарском савету, 1. септембра 1886. године, следећи предлог:

„Како је потписаном намера да, изашиљањем питомица за изучавањем дечјих забавишта у Немачкој, спреми земљиште за завођење тих установа и у нашој земљи и како је, тога ради, претходно потребно да се когод сам на лицу места у неколико немачких вароши увери не само о најбољем уређењу тих забавишта и с њима скопчаних завода за образовање наставница које раде у дечијим забавиштима, него и о свима потребним условима под којима се наше државне питомице могу примити у који завод за спремање таквих наставница, где би, под надзором школске власти, имале потпуно издржање своје и како ће се у септембру ове године бавити, по свом приватном послу, неко време у Минхену начелник просветног одељења министарства просвете и црквених послова, г. Стеван Д. Поповић, то част ми је предложити министарском савету:

„1., да овај посао изврши начелник министарства Стев. Д. Поповић;

2., да тога ради може пробавити на путу 12—15 дана;

3., да му се на ту целъ одреди по 25 динара на дан; и

4., да му се по рачуну исплате подвозни трошкови од Минхена до оних места у Немачкој или, по потреби, и у Швајцарској која буде походио и натраг до Минхена“³.

Министарски савет је у свему усвојио предлог министра просвете Милана Кујунџића, онда када је био председник Министарског савета и министар унутрашњих дела Милутин Гарашанин, министар војни генерал Ђура Хорватовић, министар финансија и заступник министра народне привреде Чедомиљ Мијатовић, министар правде Дим. Мишковић, министар иностраних дела пуковник Драг. Франасовић и министар грађевина пуковник Поповић.

Из путног рачуна који је Министарству просвете и црквених послова Стеван Д. Поповић поднео касније, почетком маја 1887. године, сазнаје се да је на студијском путовању у Немачкој и Швајцарској посетио ова места: Минхен и његову околину, потом Дрезден и његову околину, Шандау и околину, Ерфурт, Готу, Франфуркт на Мајни, Штутгарт, и у Швајцарској Цирих и његову околину. Издатак на подвозне трошкове и дневнице за 15 дана износио је 751,80 динара⁴.

О резултатима проучавања дечијих установа и завода за образовање васпитачица за рад у дечијим забавиштима, Стеван Д. Поповић је поднео 21. фебруара 1887. године следећи посебно интересантан извештај:

„Према добивеном налогу од г. министра просвете и црквених послова, потписани је обишао јесенас неколика места у Немачкој и Швајцарској с намером да се на лицу места увери, где би се могле упутити о државном трошку неколике питомице да теоретично и практички изуче све ручне и друге радове који се раде у дечијим забавиштима и да се и саме, на тај начин, спреме за наставнице таквих дечијих забавишта. која би се, по свршеној њиховој спреми, имала завести у нашој земљи“.

„И из ранијег доба-извештава даље Поповић-, а и сада, потписани је на лицу места стекао најбоље уверење, да би најцелисходније и најкорисније било да се питомице које се буду одредиле пошљу у Дрезду, и то у завод који је под управом госпође баронице од Маренхолц-Билов и у коме се спремају најбоље наставнице скоро за сва дечија забавишта у Немачкој. За ово говори не само та околност што је поменута госпођица бароница најватренија поборница Фребелових начела и, у своје време, била његова најврснија ученица, него нарочито још и то у заводу који је под њеном управом раде врло одличне наставничке снаге из дражђанске учитељске школе и друге ваљане наставнице које управљају дечијим забавиштима у разним крајевима вароши“.

„Поврх свега овога долази у рачун још и та околност што дражђанско женско друштво, које је основало поменути завод за образовање наставница у дечијим забавиштима, располаже једним пансионатом у коме се, под повољним условима, могу сместити наше питомице, те да за време свога бављења не буду без икаква надзора, него под непрекидним надзором и управитељке тога пансионата и дежурних чланица поменутог женског друштва. Колико се тражи за храну и стан у томе пансионату, имао сам част усмено изложити г. министру“.

„Напоследку ћу напоменути — додаје Стеван Д. Поповић- да се у заводу о којем је реч, у последње време, налазило и неколико девојака из Америке, Румунске и Грчке.

„Према свему изложеном, слободан сам предложити г. министру да се државне питомице, које буду изабране, пошаљу у Дрезду, где ће тек од 1. новембра ове године моћи ступити као редовне ученице у приправнички течај који траје једну и по годину, и то да се пошљу још сада, како би се боље упутиле за времена у немачком језику и узгред спремале за чуварице одојчади, што је такође у вези са школом госпође баронице Маренхолц Билов“⁵.

II

На основу реферата начелника Стевана Д. Поповића, министар просвете Милан Кујунџић одлучио је:

1) да се за државне питомице, које ће се спремити „за наставнице дечијих забавишта“ приме Милена Пфафова и Љубица Балаитскова, по њиховој молби;

2) да им се као државна стипендија одреди 1500 динара годишње, што ће се исплаћивати унапред;

3) да им се стипендија рачуна од 1. марта 1887. године;

4) да до 1. маја 1889. године „буду готове са својом теоријском и практичном спремом“ и да се тада врате у отаџбину, где ће се, по могућности, „употребити на посао за који су се спремале, ако буде услова за то“;

5) да потпишу правила о државним питомцима на страни, „како су за државне питомице прерађена“; и

6) да им се за путни трошак изда по две стотине динара, а Аници Балаитсковој, матери питомице Љубице, која ће их „на овом путу до Дрезде пратити“, да се изда на име

путног трошка за одлазак и повратак четири стотине динара⁶.

Нешто касније, крајем маја 1887. године, министар Милан Кујунџић решио је да стипендија тих државних питомица износи 2.220 динара годишње, с тим да тако буде од 1.марта 1887. године⁷.

„Правила за државне питомице које се шиљу на науку у стране земље о трошку Министарства просвете“ уследила су на основу већ постојећих правила, и министар Милан Кујунџић их је потписао 1. марта 1887. године. Она садрже прописе формулисане у 11 тачака, од којих су најважније прва, друга и трећа тачка, којима се регулише све што се односи на редовно праћење наставе, слање извештаја о томе шта се изучава — што је излагано у настави; којом се литературом служи кандидат.

Сваких шест месеци, до краја маја и новембра месеца, на најмање два рукописна табака, питомице су биле обавезне да подносе извештаје. Јасно, уредно саопштавање о резултатима полагања испита је главни моменат. А „Која се питомица у своме владању и учењу покаже нетачна, неуредна и лакомислена, позваће се натраг“ (тач. 9, Правила)⁸.

Посебно, а према реферату начелника Министарства просвете од 21. фебруара 1887. године, министар Милан Кујунџић је, 1. марта 1887, одлучио да се Љубица Балаитскова пошаље о државном трошку у Дрезден, „где ће годину дана пробавити у Заводу за дечија забавишта, а после годину дана да се премести у другу женску школу, где ће специјално изучавати који предмет, који буде најпотребнији за нашу Вишу Женску Школу“⁹.

Анка Балаитски, мајка стипендисткиње Љубице, у своје и у име кћери, почетком августа 1887. године, у Београду, саопштавајући Министарству просвете да је питомица већ добро ушла у немачки језик, молила је да јој кћи пређе у који виши девојачки завод у Дрездену, где би, како она наводи, „могла достићи своје више образовање у појединим наукама и где се нарочито могла извежбати у страним језицима, које би временом, према потреби могла као наставница предавати“. Могло се поуздано дознати, и као најбољи оцењен је у Дрездену завод под управом Ане Едлингер, који се налази под државним надзором¹⁰.

На адресу: Madame ANNA EDLINGER vorsteherin der Erziehungs-und Unterrichtsanstalt für junge Mädchen — Portikusstrasse 6, Dresden, Министарство просвете из Београда послало је писмо на немачком језику,

почетком августа 1887. године, у коме су тражена ближа обавештења о образовању које се може стећи у томе заводу. То је учинио начелник одељења за просвету Стеван Д. Поповић, на основу позитивне одлуке новог министра просвете Алимпија Васиљевића, од 1. августа 1887. године¹¹.

Управница наведеног угледног завода у Дрездену послала је потом Министарству просвете у Београду проспекат са ценама у њеном пансионату Завода — »Erziehungs- und Unterrichtsanstalt für junge Mädchenhaus den gebildeten Ständen von Anna Edlinger in Dresden, Portikusstrasse 6, Ecke des Moltkeplatzes früher Grosse Schissgasse“¹⁰.

Образовање у Заводу Ане Едлингер подељено је било у седам разреда, где се после наставе религије и библије обухватају следећи језици: немачки, француски и енглески; затим књижевност повезана са митологијом, математика, извесне области из природних наука, географије, историје уметности; лепо писање и цртање, женски ручни радови. Но, настава музике, играња, гимнастике, сликања и италијанског језика остављена је приватном поучавању, и плаћа се одвојено.

За храну и наставу се годишње Заводу Ане Едлингер улаже 1.200 марака. Засебно су цењене услуге око одржавања чистоће постеле, личне хигијене, лечења. Сем наведене пансионске услуге, постоје и полу-пансионске услуге, односно цене.

Своја лична и педантна обавештења, управница Ана Едлингер послала је Министарству просвете у Београду крајем августа 1887. године.

Из једног потоњег прорачуна и рачуна за трошкове учињене за државну питомицу Љубицу Балаитскову види се да је утврђен прецизни издатак од 1.900 марака годишње, у тринаест ставки. Године 1887, 24. и 31. августа, Ана Едлингер и министар Алимпије Васиљевић потписали су уговор на издатак за редовну наставу и издржавање Љубице Балаитскове, као и за приватно обучавање у извесним предметима, који нису обухваћени нормалним наставним планом, у износу 1.900 + 600 марака, дакле укупно 2.500 марака¹².

III

Очигледно, млада Балаитскова била је штићеница неке утицајне личности, ништа мање него пређашњег министра просвете Милана Кујунџића, који јој је био ујак, а потом и његовог наследника у ресору просвете Алимпија Васиљевића. Но, мењање

области изучавања Љубице Балаицкове, са дечијих забавишта баронице Билев на извесно више образовање и образовање у језицима Завода Ане Едлингер, морало је пасти у очи потоњим старешинама у Министарству просвете, и утолико пре што се није слагало нити заснивало на првобитној и основној тежњи, а и због тога што се косило с Правилима за државне питомице. Зато је почетком маја 1888. године државној питомици у Дрездену послато следеће упозорење од стране Министарства просвете и црквених послова у Београду:

„Госпођице,

„По решењу Министарског савета, Ви сте послати у Немачку, да се упознате са уређењем дечијих вртова по Фребеловом систему и да и с практичне и с теоријске стране изучите рад у овој системи школа, како би после могли бити употребљени као управница школе за дечије вртове. Према оваком решењу Ви сте били у заводу г-ђе Мареловић Билев у Дрезди пет месеци и бавили сте се заиста послом за који сте послати. После овога, по молби Вашој и Ваше г-ђе матере, Ви сте, по одобрењу Министарском напустили дечија забавишта и отишли у Завод у коме се и сада налазите. Као разлог, зашто је ово учињено и зашто је овако решење по Вашој молби донето, које се коси са првобитним решењем министарског савета, на основу кога сте Ви постали питомица државна и на основу кога Вам се и даје благодетење из државне касе, наводи се то, да Ви не показујете довољно наклоности за изучавање дечијих забавишта и рада у њима, него показујете више склоности за више теоријско и стручно образовање. Овај разлог није требао да постане узрок због кога се одступа од решења министарског савета и Ваша молба, да ступите у другу коју школу у којој би могли изучити стране језике и стећи неко више стручно образовање није требало да нађе призрење“¹³.

У читавој дискусији у погледу оправданости ранијих корака од стране одговорних чинилаца у врховној просветној управи, а да би се мотивисало одступање од тога у очима младе државне питомице у Дрездену, и ишло за првобитним решењем Министарског савета, из Министарства просвете је још додато:

„Ваша изјава да немате склоности за изучавање и рад у дечијим забавиштима значи да се одричете оног ради чега Вас је држава за своју питомицу примила. Ако сте имали наклоности док нисте у Немачку отишли, па сте се на самом послу помели

и та Вам се наклоност изгубила, онда је најприродније било да Ваше место одмах уступите подесној питомици за дечија забавишта, јер Министарство просвете нема овлашћења ни кредита да троши на стручно више девојачко образовање на страни, нити је то смисао министарског решења на основу кога сте послати за државну питомицу“¹⁴.

У закључку читавог и необичног пледоајеа ондашњег министра просвете и црквених послова др Владана Ђорђевића налази се следеће: „Да бих ову ствар исправио, ја сам решио: да останете у заводу у коме сте само до краја јула месеца по римском (новом) календару јер је за то време већ унапред послато издржање за Вас г-ђи Едлингеровој, управници завода, а од првог августа да се вратите у школу за дечија забавишта у којој сте први пут били те ту да озбиљно и својски прегнете на рад до 1. марта 1889. г. када Вам истиче рок бављења на страни“.

„Саопштите ову моју одлуку и г-ђи управитељици Завода у коме сте и објасните јој неправилност која се десила у Вашем школовању“¹⁵.

О новонасталој ситуацији српске државне питомице у Дрездену развила се потом преписка на немачком језику између Ане Едлингер и Министарства просвете у Београду, средином јула 1888. године, када је управитељици Завода, између осталог, саопштено: »Das könige serb. Cultus-und Unterrichtsministerium hat keine gesetzmässige Ermächtigung für eine höhere wissenschaftliche Ausbildung dieses Mädchens, welches auf Staatskosten ins Ausland geschickt wurde, Sorge zu tragen. Die specielle Ermächtigung für die Ausbildung des Fraüleins Balaitzky lautet: Das sie den Kursus in der Kindergärtn-rinnenschule durchzumachen und sich zu einer tüchtigen praktischen Lehrerin für Kindergärten ausbildenhat.“¹⁶

Баш у те дане, када је управница Ана Едлингер упозната са случајем државне питомице у Дрездену, Љубица Балаитскова молила је да и даље остане у том Заводу, јер је видела за четири месеца да „у заводу за дечија забавишта... нема тамо много шта да се учи... Ја овде — додаје државна питомица оправдајући се — не учим само то, што је потребно за опште девојачко образовање, него ме овде спремају за једну добру учитељку, како би могла у Београду, за који предмет се укаже потреба одмах испит из тог предмета положити“¹⁷.

Међутим, у Министарству просвете чврсто се остало на једино могућем решењу, али је зато Љубица Балаитскова, нећака

Милана Кујунџића, почетком септембра, из Дрездена, молила Министарство просвете да се првог октобра врати у отаџбину, јер јој живот у пансионату „у коме се сада налазим сада шкоди здрављу, и због тога не могу моје учење и даље да продужим... на жалост овдашња клима не прија моме здрављу“¹⁸.

Очигледно, то је била размажена штићеница која није довољно озбиљно схватила обавезе с примањем државне стипендије, чему је још више ишло на руку благонаклоно држање првих чинилаца у ресору Министарства просвете и њене мајке која је вршила извештај утицај.

Зато, ускоро, 28. септембра 1888. године, енергични министар просвете др Владан Ђорђевић потписује одлуку да се тој државној питомици пошаље путни трошак и да се одмах врати у земљу¹⁹.

*

Безуспешно је прошао један озбиљан покушај да се пође трагом Фребеловог си-

стема у Београду, односно у Србији у васпитању најмање деце. Штета је не мала била, не толико због утрошка доста новца за слање и издржавање прве питомице српске државе у Немачкој, већ особито због тога што се није правилно поступило приликом извршења одлуке донете на највишем нивоу, на седници целе владе, чиме се много изгубило у времену, како би се пошло трагом најбоље организације, као и унутрашњег живота и рада васпитних установа за децу дошколског узраста, путем припремања кадра за рад забавишта најпре у Београду.

Сем наведеног, без сумње, дестимулативно су морали да утичу и процедура и створена атмосфера око других кандидаткиња за рад у забавиштима, кад се могло сазнати да се штићеница, па и блиска рођака једног министра, уз помоћ његову и његових пријатеља није придржавала главних погодаба а остала је државна стипендисткиња, док друга кандидаткиња уопште није постала питомица, мада је позитивна одлука била донешена и за њу.

НАПОМЕНЕ

¹ Владимир Грујић, *Почетак рада на предшколском васпитању у Београду*, Годишњак града Београда, књ. VII — 1960, стр. 109.

² Исто, стр. 111.

³ *Државни архив СР Србије у Београду*, одељак Министарства просвете, Ф XIII, 183/1888. — Убудуће скраћено: ДА СРС, МП, Ф.

⁴ Наведени документ.

⁵ Исти документ.

⁶ Исто.

⁷ ДА СРС, МП, ПБр. 6017/1887.

⁸ ДА СРС, МП, ПБр. 2076/1887.

⁹ Наведени документ.

¹⁰ ДА СРС, МП, Ф XIII, 183/1888.

¹¹ ДА СРС, МП, ПБр. 8592/1887.

¹² ДА СРС, МП, Ф XIII, 183/1888.

¹³ ДА СРС, МП, ПБр. 3311/1888.

¹⁴ Наведени документ.

¹⁵ Исти документ.

¹⁶ ДА СРС, МП, Ф XIII, 183/1888.

¹⁷ Наведени документ.

¹⁸ Исти документ.

¹⁹ ДА СРС, МП, ПБр. 7045/1888.

D'UNE TENTATIVE DE TRAVAIL ORGANISÉ DANS LE DOMAINE DE L'ÉDUCATION DE JEUNES ENFANTS À BELGRADE

Dr. Vladimir Grujić

Au cours des dernières décennies du siècle passé la vie de la capitale se développait de plus en plus. Ce développement s'étendait également à la vie de la famille et aux membres les plus jeunes du milieu urbain. Il fallait songer à l'éducation des enfants de l'âge préscolaire et celle-ci devait être publique et socialement organisée. Un effort important déployé dans ce sens est celui

intervenu à la fin de l'année 1886 et au cours des années 1887—1888. Grâce au ministre de l'instruction publique Milan Kujundžić les moyens furent assurés pour le voyage du pédagogue éminent, Stevan D. Popović, chef au Ministère de l'instruction publique, en Allemagne. Après avoir étudié les institutions et les écoles pour la formation des cadres d'éducatrices en Allemagne et

en Suisse (à Munich, Dresde; Schandau, Ehrfurt, Gotta, Francfort Stutgart, Zürich) Popović présenta un rapport détaillé ainsi que des propositions au Ministère de l'instruction publique. Il estimait nécessaire d'envoyer au frais de l'état des jeunes filles serbes qui se destineraient à la carrière d'éducatrices à Dresde, où se trouvait un des meilleurs collèges sous la direction de la baronne Marenholz- Bülow et où on préparait les cadres pour presque toutes les institutions du genre de jardins d'enfants en Allemagne, conformément à la théorie et à la pratique du grand pédagogue Friedrich Fröbel.

De Belgrade deux boursières de l'état furent choisies, mais en fait une seule fut envoyée en Allemagne, à Dresde. Toutefois cette tentative de procurer à cette boursière une éducation et une instruction moderne afin de la préparer pour la fonction d'éducatrice dans un jardin d'enfants à Belgrade ne se termina pas avec succès. La jeune fille en question revint après un séjour assez long en Allemagne sans avoir terminé les études prévues. Mais l'essentiel c'est que des efforts importants avaient été déployés et qu'on avait commencé à organiser sérieusement l'éducation et l'instruction publiques des plus jeunes habitants de Belgrade.